

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ В УКРАЇНІ

17 липня 1998 р. на дипломатичній конференції в Римі 120 держав — членів ООН підписали Римський статут Міжнародного кримінального суду. Даний міжнародний договір заснував перший у світі постійно діючий міжнародний судовий орган, юрисдикція якого поширюється на найбільш тяжкі міжнародні злочини, які викликають стурбованість усього світового співтовариства — геноцид, злочини проти людяності, військові злочини та злочин агресії.

Міжнародний кримінальний суд здійснює свою юрисдикцію в тому випадку, коли національні установи кримінальної юстиції не готові або не здатні вживати заходів по судовому переслідуванню осіб, які вчинили вищевказані злочини. Крім того, юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширюється на виконання державами — учасницями Римського статуту прохань Суду про надання допомоги у зв'язку зі здійсненням розслідувань або кримінального переслідування.

Римський статут Міжнародного кримінального суду набув чинності 1 липня 2002 р., у відповідності зі ст. 126 Статуту, що передбачає набрання ним чинності після ратифікації 60 державами [1].

На сьогодні 114 держав ратифікували Римський статут Міжнародного кримінального суду та імплементували його положення в національне законодавство. Проте під час імплементатії Римського статуту Міжнародного кримінального суду державами виникли проблеми з погляду внутрішньодержавного права, особливо на конституційному рівні. Так, ці конкретні проблеми стосуються: комплементарного характеру юрисдикції суду; неприпустимості посилання на посадове становище; передачі державами осіб суду; довічного позбавлення волі; використання прерогативи помилування; виконання прохань Прокурора суду і його повноважень; амністій, винесених відповідно до внутрішньодержавного права або існуванням державного закону, що передбачає застосування строку давності; а також виконання покарання [2; 3].

Україна не стала виключенням серед інших держав у вирішенні цих проблем. 20 січня 2000 р. відповідно до Розпорядження Президента України від 11 грудня 1999 р. № 313/99-рп [4] Україною був підписаний Римський статут Міжнародного кримінального суду, але дотепер залишається не ратифікованим Україною, тому що виникли певні труднощі, пов'язані з його імплементатією у внутрішньодержавне право України.

13 лютого 2001 р. Президент України звернувся з конституційним поданням у Конституційний Суд, у якому привів ряд аргументів, які свідчать про невідповідність Римського статуту Міжнародного кримінального суду Конституції України. На думку глави держави, положення статей Римського статуту стосовно принципу додатковості, неприпустимості посилання на посадове становище, передачі Міжнародному кримінальному суду громадян України та виконання вироків у третіх країнах суперечать Конституції України.

Конституційний Суд України, розглянувши подання Президента України, у своєму Висновку від 11 липня 2001 р. № 3-і/2001 визначив, що більшість положень Римського статуту відповідають Конституції України. Виключенням є абз. 10 Преамбули та ст. 1 Статуту про те, що «Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції», що не відповідає ч. 1, 3 ст. 124, ч. 5 ст. 125 Конституції України, згідно з яким не допускається делегування функцій судів України іншим органам і створення судів, не передбачених Основним Законом [5].

Згідно з ч. 2 ст. 9 Конституції України, укладання міжнародних договорів, що суперечать Конституції, можливе тільки після внесення відповідних змін у Конституцію України [6, 17].

Таким чином, основною перешкодою імплементації Римського статуту в національне законодавство України став Висновок Конституційного Суду та необхідність внесення змін у Конституцію.

Необхідно відзначити, що в науці міжнародного права термін «імплементація» застосовується як у вузькому, так і в широкому значенні. Імплементацію у вузькому значенні можна визначити як здійснення у внутрішньодержавному праві норм міжнародного права, включаючи створення порядку й процедур їхнього впровадження. Імплементація ж у широкому змісті охоплює також тлумачення, практику застосування, забезпечення дотримання й виконання норм права органами державної влади, тобто усі заходи по реалізації норм міжнародного права [7, 224].

Таким чином, імплементацію можна визначити як процедуру реалізації та практичного втілення норм міжнародного права в національному праві держав. Формами імплементації є трансформація, інкорпорація та відсилання.

Трансформація (лат. *transformatio* — зміна) розглядається як здійснення певних процесуальних дій при введенні норм міжнародного права в національне законодавство держав [8, 47]. Для забезпечення реалізації міжнародно-правових норм держави можуть здійснити перегляд норм відповідного міжнародного договору при перенесенні їх у національне законодавство, а також вжити законодавчих заходів для приведення своїх внутрішньодержавних норм відповідно до міжнародно-правових норм. Наприклад, Фінляндія прийняла Закон про імплементацію положень законодавчого характеру Римського статуту Міжнародного кримінального суду та про застосування Статуту, Закон про міжнародну правову допомогу по кримінальних питаннях і внесла поправки до Кримінального кодексу. У свою чергу, Швейцарія й Грузія прийняли закони про співробітництво з Міжнародним кримінальним судом.

При інкорпорації (лат. *incorporatio* — приєднання) міжнародно-правові норми вводяться в національне право імплементуючої держави без яких-небудь змін шляхом видання внутрішньодержавного правового акта, що відтворює дані норми [8, 47]. Наприклад, Великобританія прийняла Закон про Міжнародний кримінальний суд, що вводить у дію Статут Міжнародного кримінального суду, включає в законодавство Англії, Уельсу й Північної Ірландії злочини, що відпо-

відають злочинам, підпадаючим під юрисдикцію цього Суду, і про пов'язані із цим питання [9].

У випадку відсилання міжнародно-правові норми безпосередньо не включаються в національне законодавство, в якому міститься лише згадування про них і посилання на міжнародно-правовий акт, де знаходяться дані норми. Внаслідок цього, при імплементації шляхом відсилання застосування такої національної правової норми стає неможливим без звертання до першоджерела — тексту відповідного міжнародно-правового акта. Так, у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду Франція, Люксембург, Португалія й Колумбія внесли відповідні відсилочні норми у свої Конституції.

У Конституцію Франції була включена нова стаття, яка говорить, що «Республіка може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, як це передбачено договором, підписаним 18 липня 1998 р.» [10, 665].

Державна рада Бельгії запропонувала внести в Основний закон нове положення, відповідно до якого держава приєднується до Статуту Міжнародного кримінального суду, прийнятому в Римі 17 липня 1998 р.

Конституція Люксембургу була доповнена такою статтею: «Положення Конституції не перешкоджають схваленню Римського статуту Міжнародного кримінального суду, прийнятого в Римі 17 липня 1998 р., і виконанню зобов'язань, що випливають зі Статуту, відповідно до умов, зазначених у ньому» [11].

Стаття 7 Конституції Португалії закріплює, що: «З метою досягнення міжнародної справедливості, що сприяє дотриманню прав як окремих осіб, так і народів, і відповідно до положення про комплементарність та інших умов, визначених у Римському статуті, Португалія може прийняти юрисдикцію Міжнародного кримінального суду» [12].

Що ж стосується України, то Національною комісією зі зміцнення демократії та затвердження верховенства права розроблений проект Закону України «Про внесення змін у статтю 124 Конституції України», відповідно до якого, зазначена стаття Конституції повинна бути доповнена ч. 6 такого змісту: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, передбачених Римським статутом Міжнародного кримінального суду» [13].

Науковці пропонують доповнити Конституцію України положенням про те, що «Україною може бути визнано юрисдикцію міжнародних судів на підставі діючих міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [14, 24, 16], розбіжність у позиціях лише щодо його викладення в окремій статті (М. Ф. Селівон) або доповненні існуючої ст. 124 новою частиною (О. В. Лавринович, О. І. Виноградова).

Вважаємо, що при внесенні змін у Конституцію України необхідно врахувати й діяльність міжнародних трибуналів *ad hoc*, які створюються для здійснення правосуддя над фізичними особами за обвинуваченням у вчиненні міжнародних злочинів.

У різний час були створені такі міжнародні трибунали:

- 1) Міжнародний військовий трибунал для суду та покарання головних

військових злочинців європейських країн осі у м. Нюрнберг, що діяв на підставі Статуту міжнародного військового трибуналу 1945 р.;

2) Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу — на підставі Статуту, затвердженого головнокомандуючими союзних держав у Японії 1946 р.;

3) Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійснені на території колишньої Югославії з 1991 р., — на підставі Статуту, прийнятого Радою Безпеки ООН в 1993 р.;

4) Міжнародний кримінальний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, скоєні на території Руанди, і громадян Руанди, відповідальних за геноцид та інші подібні порушення, скоєні на території сусідніх держав в період з 1 січня 1994 р. по 31 грудня 1994 р., — на підставі Статуту, прийнятого в 1995 р. Радою Безпеки ООН.

Викладене дозволяє запропонувати включити до Конституції України відсилочну норму такого змісту: «Україна визнає юрисдикцію міжнародних судів, що діють на основі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або на основі статутів, прийнятих Радою Безпеки ООН».

Крім внесення змін у Конституцію для імплементації Римського статуту в Україні необхідно узгодити національне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство України з положеннями Статуту. Оскільки ч. 7 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. [15] передбачає, що якщо на ратифікацію подається міжнародний договір, виконання якого потребує прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, проекти таких законів подаються на розгляд Верховної Ради України разом з проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно.

На сьогодні, така категорія злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, як злочини проти людяності, не знайшла свого відображення в Кримінальному кодексі України. Доцільно розкрити зміст злочинів проти людяності в кримінальному законодавстві й внести відсилочну норму в Кримінальний кодекс України. Крім того, варто усунути колізії між Статутом і Кримінальним кодексом, пов'язані з незастосуванням строку давності та установленням максимального строку покарання у вигляді позбавлення волі.

При імплементації Римського статуту в кримінально-процесуальне законодавство можуть бути внесені зміни в Кримінально-процесуальний кодекс України шляхом урегулювання процедур співробітництва судових і правоохоронних органів України з Міжнародним кримінальним судом, або шляхом видання закону, що регламентує основні аспекти співробітництва України із Судом.

Дієвість Міжнародного кримінального суду безпосередньо залежить від співробітництва держав, порядок якого визначений у частині IX Римського статуту. Стаття 86 Статуту закріплює, що держави-учасники зобов'язані всебічно співробітничати із Судом у проведенні їм розслідування злочинів, що

підпадають під юрисдикцію Суду, і здійсненні кримінального переслідування за ці злочини. Оскільки Суд не має власних органів примусу, то розвиток і підтримка співробітництва держав з Міжнародним кримінальним судом є основою його ефективної діяльності.

Так, у Швейцарії діє Федеральний закон про співробітництво з Міжнародним кримінальним судом [16], що регулює питання, пов'язані з передачею осіб, по справам яких Суд розпочав кримінальне переслідування або засуджених Судом; іншими видами взаємної допомоги та виконанням рішень, прийнятих Судом.

У Грузії також був прийнятий закон про співробітництво [17], що регламентує співробітництво між Міжнародним кримінальним судом і Грузією, що встановлює, який національний державний орган відповідає за дане співробітництво, і визначальної форми надання взаємної правової допомоги в ході такого співробітництва.

Таким чином, імплементація Римського статуту державами зробила можливим забезпечення кримінального переслідування осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, за допомогою національних правоохоронних і судових органів [18, 7], а також встановити активне співробітництво з Міжнародним кримінальним судом.

Викладене дозволяє зробити висновок, що при внесенні змін у Конституцію та національне законодавство України імплементація Римського статуту нашою державою може бути здійснена шляхом інкорпорації і прийняття Закону України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду». Якнайшвидша імплементація положень Римського Статуту і його ратифікація будуть сприяти ефективному співробітництву України з Міжнародним кримінальним судом, що наблизить Україну до стандартів ООН та Ради Європи у сфері верховенства права та дотримання й забезпечення прав і свобод людини.

Література

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.
2. Доклад Венеціанської комісії по конституційним вопросам, возникшим в связи с ратификацией Римского статута Международного уголовного суда [Электронный ресурс]. — Режим доступа : icgc.org.
3. Вопросы, касающиеся Римского статута Международного уголовного суда, которые рассматривались Конституционными судами и Государственными советами различных стран // Консультационная служба по международному гуманитарному праву [Электронный ресурс]. — Режим доступа : icgc.org.
4. Про уповноваження В. Єльченка на підписання від імені України Римського статуту Міжнародного кримінального суду : розпорядження Президента України від 11 груд. 1999 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.
5. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) від 11 липня 2001 року // Офіційний вісник України. — 2001. — № 28. — Ст. 1267.

6. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. (в ред. від 30 верес. 2010 р.) // Офіційний вісник України. — 2010. — Спец. вип. № 72/1. — С. 15–70.
7. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов / И. И. Лукашук. — Изд. 3-е, перераб. и доп. — М. : Волтерс Клувер, 2005. — 415 с.
8. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник / М. Ю. Черкес. — К. : Правова єдність, 2009. — 392 с.
9. О Международном уголовном суде : Закон Великобритании [Электронный ресурс]. — Режим доступа : icgc.org.
10. Конституция Французской Республики // Конституции государств Европейского Союза / под общ. ред. Л. А. Окунькова. — М. : Изд. группа ИНФРА. — М. — НОРМА, 2002.
11. Конституция Люксембурга от 17 октября 1868 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : uznal.org/constitution.php.
12. Конституция Португальской Республики от 2 апреля 1976 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : uznal.org/constitution.php.
13. Про внесення зміни до статті 124 Конституції України : проект Закону України від 11 лип. 2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : minjust.gov.ua.
14. Український часопис Міжнародного права. — 2003. — № 4. — С. 16–75.
15. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 542.
16. Федеральный закон о сотрудничестве с Международным уголовным судом Швейцарской Конфедерации [Электронный ресурс]. — Режим доступа : icgc.org.
17. Закон Грузии о сотрудничестве между Международным уголовным судом и Грузией [Электронный ресурс]. — Режим доступа : icgc.org.
18. Виноградова О. В. Законодавче забезпечення участі України у діяльності Міжнародного кримінального суду // Адвокат. — 2002. — № 2. — С. 6–8.

Анотація

Зюкіна А. Г. Проблеми імплементації Римського статуту в Україні. — Стаття.

У статті розглянуті основні проблеми імплементації Римського статуту в Україні та запропоновані шляхи їх вирішення для України на прикладі інших держав.

Ключові слова: імплементація, Римський статут, Міжнародний кримінальний суд.

Аннотация

Зюкина А. Г. Проблемы имплементации Римского статута в Украине. — Статья.

В статье рассмотрены основные проблемы имплементации Римского статута в Украине и предложены пути их решения для Украины на примере других государств.

Ключевые слова: имплементация, Римский статут, Международный уголовный суд.

Summary

Zyukina A. G. Problems of the implementation of the Rome Statute in Ukraine. — Article.

In the article the main problems of the implementation of the Rome Statute of the International Criminal Court in Ukraine are considered and the ways of their removal for Ukraine are suggested after the example of other states.

Keywords: implementation, the Rome Statute, the International Criminal Court.